

Laimės koncepcija viešosios politikos ideologijoje ir praktikoje

Algirdas Monkevičius

*Mykolo Romerio universitetas
Valakupių g. 5, LT-10101 Vilnius*

Anotacija. *Pastarąjį dešimtmetį vis labiau ryškėja tendencija kritiškai vertinti ūkio augimo strategijas ir atidžiau rūpintis kitais (ne vien ekonominio pobūdžio) svarbiais individų bei visuomenės poreikiais, lemiančiais jų gyvenimo kokybę bei savijautą. Šiame straipsnyje glaustai analizuojama globali viešosios politikos kaita ir atskleidžiami kontūrai naujos ideologijos, kurios dėmesio centre – žmonių emocinė gerovė. Pateikiamos pagrindinės laimės fenomeno charakteristikos bei visuomenės valdymo požiūriu svarbiausi veiksniai. Straipsnio tikslas – aptarti viešosios politikos tikslo – laimės – pasirinkimo logiką ir besiklostančią į laimę orientuotos politikos praktiką.*

Raktažodžiai: *viešasis valdymas, viešojo politika, naujoji viešojo vadyba, laimė, gerovė, pasitenkinimas gyvenimu.*

Keywords: *governance, public policy, the new public management, happiness, wealth, life satisfaction.*

Įvadas

XX a. pradžioje Vakarų Europoje ir Šiaurės Amerikoje pradėjus formuotis viešojo valdymo sistemai, vyriausybių politinėse programose (nepaisant ideologinių skirtumų) palaipsniui įsivyravo ekonominės plėtros prioritetai. Nacionalinės ambicijos ir lūkesčiai iš karinės srities persikėlė į pramonę bei verslą. Atitinkamai kiti svarbūs socialiniai institutai, tokie kaip švietimas, socialinė ir sveikatos apsauga, buvo priderinami prie ūkio stiprinimo reikmių, o jų veiklos efektyvumas vertinamas santykyje su nauda ekonominei šaliai pažangai. Daugelio demokratinių šalių vyriausybių strategijose ekonominiai tikslai tebevyrąja iki šių dienų. Ir tai yra ne kokia nors viešosios politikos inercija, bet visos socialinės ekonominės raidos suponuotas procesas, kuriame politikai stengiasi veikti taip, kad jie būtų išrenkami.

Praėjusiame šimtmetyje susiklostę gerovės idealai lėmė sparčią ekonominę pažangą, kurios padarinius apibūdina vadinamasis Easterlino paradoksas: 1) turtingiau

gyvenantys žmonės yra laimingesni nei gyvenantys vargingai, 2) turtingiausių pasaulio valstybių piliečiai dabar nėra laimingesni, nei buvo prieš keletą dešimtmečių, nors per tą laiką gerokai praturtėjo augant ekonomikai [5]. Teoriškai šis prieštaravimas siejasi su žinomu A. Maslowo „poreikių piramidės“ principu. Kol piliečių baziniai poreikiai, tokie kaip būstas, maistas, drabužiai, kiti būtini daiktai, nėra tenkinami iki tam tikro lygio, ūkio plėtra yra lemiančioji gerovės priemonė. Ji dažnai tapatinama su pačia gerove. Ypatingai tuose kraštuose, kur gyventojų vidutinis pajamų lygis svyruoja ties skurdo riba. Tačiau turtingesnėse šalyse padėtis dinamiškai keičiasi. Pastebima, kad nuo tam tikros materialaus turto ribos (pvz., Vakarų Europoje tai yra apie 12 000 eurų per metus asmens pajamos) gerovė darosi vis mažiau priklausoma nuo tolesnio pajamų didėjimo [33]. Už šio materialios gerovės prisotinimo slenksčio skleidžiasi aukštesnio lygmens poreikių erdvė. Asmenybės psichologijos požiūriu įtikinamas paaiškinimas galėtų būti toks. Mes linkę trokšti to, kas mums svarbu, bet ko mes neturime, kas nėra mūsų nuosavybė. Kol pajamos per mažos, kad galėtume įsigyti reikalingiausius daiktus, kiekvienas, kad ir mažas praturtėjimas sukuria pasitenkinimą, nes artėjame prie svajonės. Kai jau galime rinktis, ką įsigyti, pajaučiame, kad nauji daiktai atneša tik trumpalaikį pasitenkinimą, nes jie gana greitai tampa įprasta nuosavybe ir praranda svajonės statusą. Be to, juk negalime nepastebėti, kad aplink yra turtingesnių už mus. Daugeliui ši refleksija temdo gyvenimo džiaugsmą, todėl ieškodami kelio į laimę per pinigus ir turtą, patenkame į savotišką aklavietę.

O kas tada – kokios gerovės sąlygos ir gėrybės – padeda žmonėms pajusti tikrą gyvenimo skonį ir visapusiškesnį pasitenkinimą? Atsakymų į šį klausimą ieškojo visų laikų tyrėjai. Šiandien jis tampa įvairių mokslo disciplinų, tarp jų – ir viešojo valdymo, objektu.

Šiuolaikinio valdymo ir gerovės santykio probleminiai aspektai

Viešasis valdymas kaip specifinė veikla yra nukreipta į pagrindinį tikslą – įgyvendinti piliečių gerovės lūkesčius. Visuomenės valdymo sistemoje tikslas yra esminis elementas, lemiantis procesų humanizavimo kryptį, priemonių ir metodų pobūdį. Todėl, viešojo valdymo raidoje kintant visuomenės lūkesčių teorinei sampratai, atitinkamai keičiasi valdymo ideologijos ir bendra administravimo institucijų vadybos logika. XX a. antrojoje pusėje bendras visuomenės gerovės sampratos tendencijas atspindi daugumos pasaulio valstybių politiniai prioritetai, kurie pagrindinį dėmesį skiria BVP, gyventojų pajamų augimui, užimtumui, kainų stabilumui ir kitiems ekonominiams siekiams. Įsibėgėjantis globalus ekonomikos augimas buvo vertinamas kaip ūkio plėtros strategijų sėkmė, o konkurencingo verslo vadybos teorija ir praktika su universalumo ženklu palaipsniui perkeliama į viešojo valdymo sritis. Kartu pastebimai ima keistis tradicinė politikos ir administravimo dichotomija, stiprėjant administracinės valdymo grandies vaidmeniui visose politikos kūrimo etapuose.

Paskutiniame praėjusio amžiaus dešimtmetyje susiformavo konceptualus naujosios viešosios vadybos modelis, kuris lėmė viešojo sektoriaus reformas daugelyje pasaulio valstybių. Kertiniai naujosios viešosios vadybos principai – piliečių kaip pas-

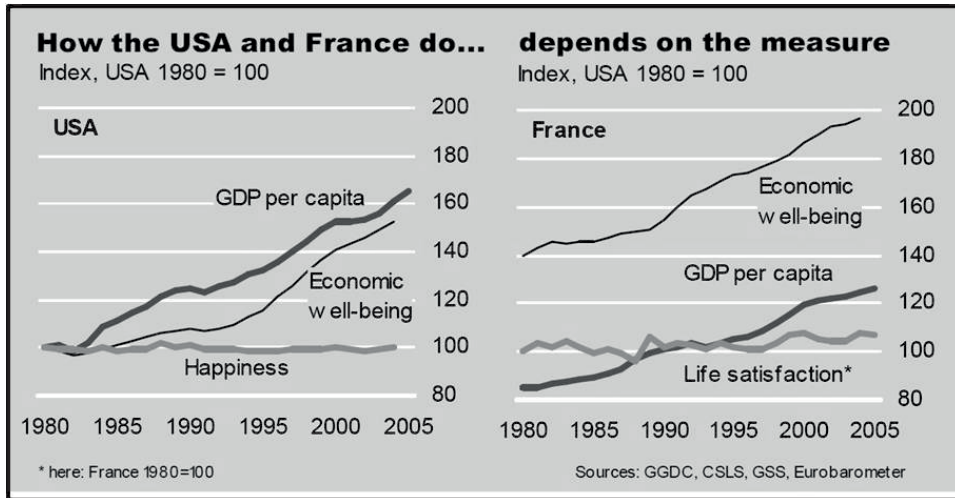
laugų klientų traktavimas, ekonominis efektyvumas ir veiksmingumas – atkeliauja iš verslo praktikos, kurioje kliento lūkesčiai matomi per ekonominės naudos ir vartojimo prizmę.

Tačiau nepaisant tam tikros pažangos, ypač institucijų veiklos strateginio planavimo ir vadybos srityse, diegiamos naujovės viešojo valdymo kokybės iš esmės nepagerino. Greičiau priešingai – valdymas vis labiau tolsta nuo žmonių lūkesčių. Globaliu reiškiniu tapo menkstantis piliečių pasitikėjimas viešąja valdžia. Pasaulio ekonomikos forumo duomenimis, 14 valstybių – Argentinoje, Brazilijoje, Didžiojoje Britanijoje, Kanadoje, Indijoje, Indonezijoje, Ispanijoje, Italijoje, JAV, Meksikoje, Nigerijoje, Rusijoje, Turkijoje ir Vokietijoje – per 2001–2005 m. visuomenės pasitikėjimas valdžia smarkiai sumažėjo. Tik šešiose iš minėtų keturiolikos šalių valdžia pasitiki daugiau nei pusė piliečių [35].

Lietuvoje pasitikėjimas valdymo institucijomis dar mažesnis. 2011 m. rugsėjo mėnesį savivaldybėmis pasitikėjo 25 proc., Vyriausybė – 11 proc., o Seimu – tik 4 proc. piliečių [15].

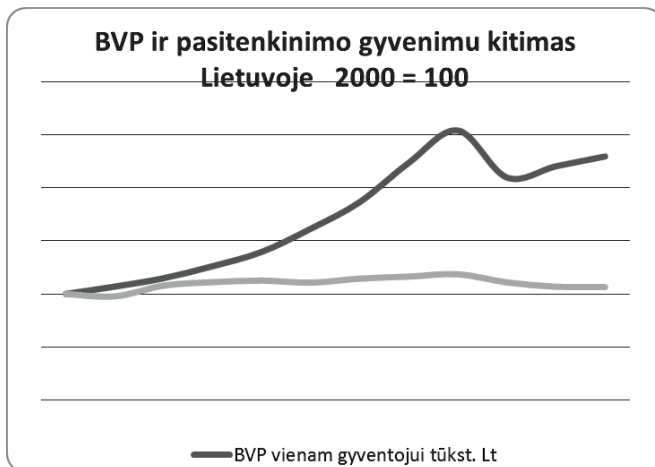
Nepasitikima ne tik nacionaline valdžia. Eurobarometro duomenimis, 2005 m. Europos Parlamentu pasitikėjo 51 proc., Europos Komisija – 46 proc., Europos Taryba – tik 40 proc. Europos Sąjungos piliečių [7].

Atsiskleidė ir kitas pastarųjų dešimtmečių fenomenas – nors labiausiai išsivysčiusių šalių BVP ir ekonominė gerovė išaugo keletą kartų, žmonių pasitenkinimas gyvenimu beveik nepasikeitė (žr.1, 2 pav.).

1 pav. JAV ir Prancūzijos BVP ir piliečių pasitenkinimo gyvenimu santykio kitimas 1980–2005 m.

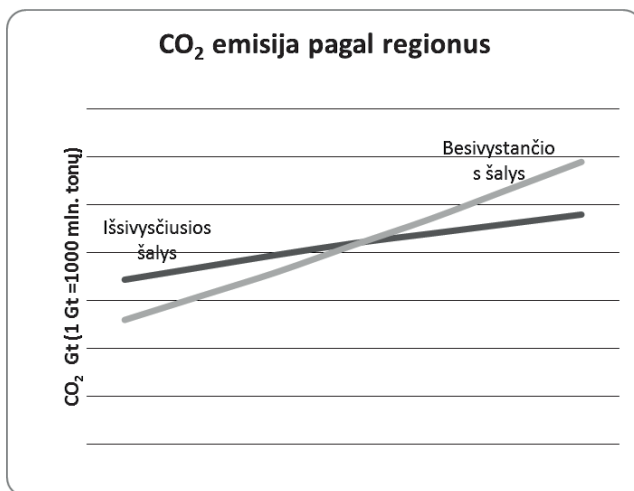
Šaltinis: Bergheim S. Measures of well-being. There is more to it than GDP. Deutsche Bank Research. 2006 september 8.

2 pav. Autoriaus sukurta Lietuvos BVP ir piliečių pasitenkinimo gyvenimu santykio kitimo 2000–2010 m. diagrama

(remiantis Lietuvos statistikos departamento <http://dbl.stat.gov.lt/statbank/SelectVarVal/saveselections.asp> ir Pasaulio laimės duomenų bazės http://worlddatabaseofhappiness.eur.nl/hap_nat/nat_fp.php?cntry=51&name=Lithuania&mode=3 informacija)

Neregėtai išaugo visuomenės depresijos ir susvetimėjimo lygis. Pavyzdžiui, JAV per pastaruosius 50 metų skyrybų skaičius išaugo du kartus, paauglių savižudybės – tris, sunkus nusikalstamumas – keturis, o kalinių skaičius – penkis kartus [34]. Ūkio politika iki šiol nepajėgi valdyti plėtros padarinių, žalojančių planetos klimatą. Gamybos perkėlimas į besivystančių šalių regionus padėtį dar labiau blogina [10].

3 pav. Šiltnamio efektą sukeliančio anglies dioksido emisijos kitimas pagal regionus

Šaltinis: Global Greenhouse Gas Data. <http://www.epa.gov/climatechange/emissions/globalghg.html>

Pagrįstai kyla paradoksalus klausimas – ar būtinas gerovės kūrimas, jei jis kelia pavojų žmonijos išlikimui? Taigi sunku būtų nesutikti su išvada, kad

1. pastarųjų dešimtmečių gerovės politika yra pernelyg ekonomizuota,
2. prioritetas skiriamas ūkio plėtrai, o ne darniam vystymuisi,
3. valdymas orientuotas į ekonominį efektyvumą, o ne į žmones,
4. gerovė kuriama be esminių laimingo gyvenimo dėmenų.

Aptardamas globalių valdymo tendencijų įvairovės ir kompleksiško aspekto, A. Raipa pastebi bendrą bruožą – „viešojo valdymo efektyvumas, kurio tikisi mokesčių mokėtojai, finansuojantys viešąsias programas bei projektus, sukelia nusi-vylimą valdžia, visa viešojo valdymo sistema, auga nepasitikėjimas svarbiausiomis šalies institucijomis, kurios nesugeba įveikti netvarkos, finansinių problemų, teisinio nihilizmo, neužtikrina valdymo demokratizavimo, esminių elementų sėkmingo funkcionavimo, o pagrindines valdymo reformų kryptis formuojantys politikai dažnai pasirenka neteisingus, o kartais ir neteisėtus sprendimus, pradėtos reformos įstringa dar nedavusios jokių rezultatų“ [28, p. 25].

Klostantis tokiai padėčiai, imta iš pagrindų persvarstyti viešojo valdymo ideologijas, metodologinius principus ir konceptualius modelius. Aiškiai suvokiama, kad, toliau reformuojant viešąjį valdymą, neužtenka tobulinti politikos ir administravimo procedūras bei technologijas. Pagrindinis uždavinys – įveikti augančią takoskyrą tarp strateginių tikslų ir piliečių gerovės lūkesčių. Nemenkinant ekonominės pažangos svarbos, šiandien vis nuodugniau imamos nagrinėti ir kitos piliečių gerovės sąlygos, tarp jų – sudėtinė žmogaus ir visuomenės gyvenimo dimensija laimė, subjektyvus, giliausiai lūkesčius atspindintis gerovės aspektas, kuris negali būti tapatinamas vien su materialiąja gyvenimo kokybe. Europos Komisijos komunikate „BVP ir kiti rodikliai pažangai kintančiame pasaulyje vertinti“ [9] teigiama, kad *priemonės gyvenimo kokybei ir gerovei užtikrinti – tai pajamos, viešosios paslaugos, sveikata, laisvalaikis, turtas, mobilumas ir švari aplinka. Taigi su šiais priešastiniais veiksniais susiję rodikliai yra labai svarbūs tiek vyriausybei, tiek ES. Be to, socialinių mokslų srityje nustatoma vis patikimesni tiesioginiai gyvenimo kokybės ir gerovės vertinimo matai, taigi atitinkami rezultatų rodikliai galėtų duoti nemažos naudos, jei būtų vertinami kartu su įdėtų pastangų rodikliais.*

Komentuodamas cituojamą komunikato aspektą Europos komisaras S. Dimas pateikė Butano valstybės pavydį: jau kelintus metus čia naudojamas „Bendras nacionalinės laimės“ indeksas apima gyvenimo standartus, sveikatą, švietimą, ekologinės sistemos įvairumą, kultūrinį gyvybiškumą bei įvairovę, gerą valdymą, bendruomenės jausmą ir psichologinę savijautą [3].

Taigi klausimas – kaip valdžios politika gali skatinti piliečių laimę? – šiandien tampa vienu iš aktualiausių viešojo valdymo reformų kelyje.

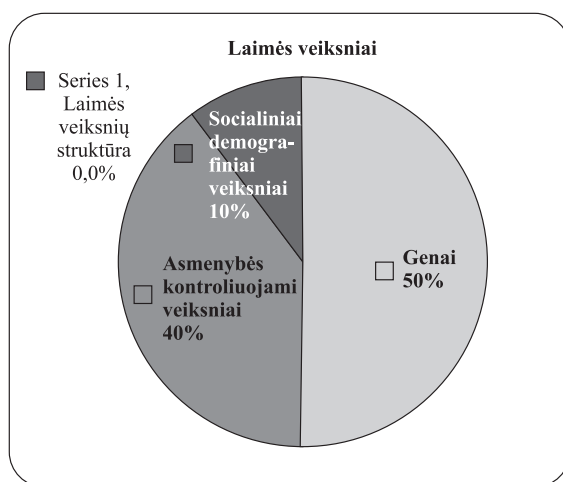
Laimės fenomenas

Nuoseklios laimės teorijos kūrimo pradininku laikomas Aristotelis, įtvirtinęs sąvoką *eudaimonia*. Ja Aristotelis apibūdino tokį žmogaus gyvenimą, kuriame kles-

tėjimas atitinka asmenybės potencialą. Šis potencialas lemia visą žmogaus gyvenimo kelią, daug svarbesnį už *euphoria* – kasdieninio gyvenimo malonumus. Aristotelio požiūriu, materialioji gerovė, sveikata, ryšys su kitais žmonėmis yra svarbūs elementai, tačiau, anot jo, pagrindinis laimingo gyvenimo veiksnys – tai nuolatinis proto lavinimas ir gilus bei nuoseklus mąstymas, arba *kontempliacija*. Vėlesnėse epochose Aristotelio teorija buvo plėtojama palaipsniui ryškėjant požiūriui, kad esminiai laimės bruožai, be materialios gyvenimo kokybės, yra subjektyvus žmonių pasitenkinimo gyvenimu jausmas, tobulėjimo pojūtis, pozityvūs jausmai santykiuose su kitais žmonėmis, visuomene. Šiuolaikiniai tyrėjai laimę bendriausiai apibrėžia kaip emocinį gėrį – gyvenimo džiaugsmą ir troškimą, kad šis jausmas išliktų [21].

Greta „laimės“ vartojama ir kita savo prasme artima sąvoka – „pasitenkinimas gyvenimu“. Mokslinėje literatūroje laimės sąvoka atspindi emocinius subjektyvios gerovės aspektus, malonios ir nemalonios gyvenimo patirties pusiausvyrą, o sąvoka „pasitenkinimas gyvenimu“ (*life satisfaction*) – išreiškia kognityvų vertinimą asmens reflektuojamo neatitikimo tarp lūkesčių ir gyvenimo pasiekimų [29].

Nors laimė yra subjektyvus reiškinys, ji turi objektyvius bruožus. Naujausi žmogaus smegenų žievės ląstelių ir genų tyrimai [23] atskleidė laimės veiksmų struktūrą.

4 pav. Sudaryta autoriaus laimės veiksmų diagrama (remiantis paskutiniu nurodytu šaltiniu)

Žmogaus genuose glūdi 50 proc. laimės galimybių – tai įgimti polinkiai ir jų ugdymas. 10 proc. laimės priklauso nuo demografinių veiksnių ir gyvenimo aplinkybių – amžiaus, rasės, lyties, išsilavinimo, šeimyninės padėties, pajamų, turto, darbo, savitarpio santykių. 40 proc. priklauso nuo sąmoningų žmogaus pastangų renkantis prasmingą veiklą, užmezgant pažintis, ugdantis pažiūras, įgyvendinant svajones.

Gyvenime vyksta sudėtinga įgimtų bruožų ir kintančių aplinkybių sąveika, kuri nemaža dalimi priklauso mūsų asmeninių sąmoningų pastangų. Anot B. Kuzmicko [20], žmonės dažnai stokoja ne gabumų, bet darbštumo, patys savaiame gabumai toli nenuveda, jei žmogus yra menkas kaip asmenybė. Tačiau visada lieka tam tikros sąmoningo laimės siekimo ribos, susijusios su genetinė prigimtimi ir gyvenimo aplinkybėmis, kurių mes negalime pakeisti.

Tirdami, kokie laimės veiksniai yra svarbiausi, sociologai paprastai klausia žmonių, kaip jie patys suvokia ir vertina savo laimę, kas kelia jiems džiaugsmą, pasitenkinimą gyvenimu, padeda šiems jausmams išlikti, o kas veikia priešingai. Dažniausiai minimi tokie laimės komponentai:

- artimiausių žmonių, šeimos tarpusavio santykiai,
- sveikata, gyvybingumas,
- draugai, bendruomenės santykiai,
- finansinė padėtis,
- teikiantis pasitenkinimą darbas,
- kompetencija, įsitraukimas į prasmingą, kūrybišką veiklą,
- asmeninė laisvė, savigarba.

Manoma, kad nėra vieno svarbiausio laimės veiksnio, bet kiekvienam žmogui gyvenime susiklosto tam tikras lemiantis veiksmų rinkinys. Pastebima, kad tokiuose rinkiniuose visada įpinti šeimos ir artimų draugų santykiai.

E. Denier ir M.Chanas pateikia laboratorinių tyrimų išvadas, kad draugystė ir geri santykiai individui padeda kovoti su infekcinėmis ir kitomis ligomis, įveikti stresą. Laimingesnio žmogaus smegenyse veiksmingiau veikia mechanizmai, kontroliuojantys sveikatos sutrikimus [4]. Teigiamos emocijos slopina stresą sukeliančius hormonus, stiprina imuninę funkciją ir padeda greičiau atsigauti širdžiai po rizikingos įtampos. Neatsitiktinai laimingi žmonės gyvena ilgiau. Keletą dešimtmečių atliekami longitudinaliniai tyrimai atskleidė, kad laimingų žmonių vidutinė gyvenimo trukmė devyneriais metais ilgesnė už tų, kurie nuolat jaučiasi nelaimingi [31].

Pajamos, materialinė gerovė laimei svarbūs, bet nėra pakankami ir svarbiausi veiksniai. Laimės problematiką tiriantys ekonomistai bando apskaičiuoti, kiek žmogus per metus turėtų papildomai uždirbti, kad šios pajamos kompensuotų draugystės vakuumą. Tyrėjų nuomone, suma siektų 60 tūkstančių eurų [33].

Didelę įtaką laimei turi ilgalaikiai žmogaus gyvenimo tikslai, ypač tokie, kurių siekdamas žmogus įsitraukia į įdomų darbą, mokosi ir realizuoja savo stipriausius gebėjimus. Mokymasis skatina socialinę sąveiką ir stiprina savigarbą bei kompetencijos jausmą. Be to, į naujoves nukreipti asmeniniai tikslai lemia elgseną, kuri siejasi su didėjančiu pasitenkinimu savo gyvenimu [24]. N. Noddingso požiūriu [25], laimė turėtų būti švietimo tikslas, o geras švietimas turėtų labai prisidėti prie asmeninės ir kolektyvinės laimės. Akivaizdi dabartinės švietimo politikos tendencija atsispindi UNESCO, Europos Sąjungos ir daugelio pasaulio šalių politinėse darbotvarkėse – švietimo strategijos perorientuojamos nuo ekonominių tikslų į tikslus, kuriuos iškelia besiformuojantis „laimės mokslas“ [6]. Mokymasis svarbus ne tik vaikystėje arba jaunystėje, bet ir nuolat kasdieniniame žmogaus gyvenime visose amžiaus grupėse. Todėl politika, kuri skatina suaugusiųjų mokymąsi, suteikia galimybes žmonėms

plėtoti naujus gebėjimus, stiprinti socialinius ryšius ir jausti, kad yra labiau pajėgūs susidoroti su gyvenimo iššūkiais. Mokymasis visą gyvenimą padeda žmonėms įsidarbinti, daugiau uždirbti, išsaugoti psichinę ir fizinę sveikatą, skatina veiklumą, savarankiškumą, socialinį kompetentingumą, pilietinį aktyvumą, bendruomeniškumą ir jausmą, kad esi „savo likimo kalvis“ [11].

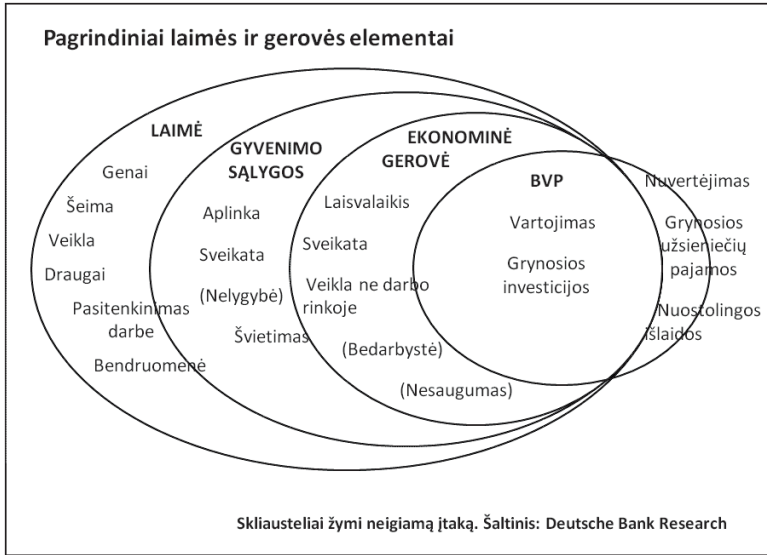
Laimės struktūroje svarbų vaidmenį vaidina įgimti žmogaus kūrybiškumo polinkiai ir jų sąmoningas lavinimas. Kūrybiškumas dažnai suprantamas kaip asmenybės gebėjimas iškelti naujas idėjas, savarankiškai mąstyti, nestereotipiškai, greitai orientuotis esant sudėtingai situacijai, lengvai ir netipiškai įveikti kylančias problemas. Nuodugnesnė sociologinė analizė atskleidžia socialinius kūrybiškumo aspektus. Kūrybiškumas šiuolaikinės sociologijos literatūroje [8] nagrinėjamas kaip socialinė sąveika – asmenybės, žinių bei gebėjimų sferos ir visuomenės (institucionalizuotų normų, kriterijų ir atlygių) dinamiškas santykis. Šioje socialinėje sąveikoje pasireiškiantys vidiniai ir išoriniai veiksniai yra susiję su laime. Sėkminga bendra veikla, kai asmenybė įgyvendina naują prasmingą tikslą ir sulaukia palankaus bendruomenės įvertinimo, yra stiprus laimės veiksnys. Laimingesnės būsenos žmogus turi geresnes galimybes atskleisti savo kūrybinį potencialą, panaudoti žinias ir naujoviškai siekti socialiai reikšmingo tikslo. Vadybos srities specialistai šį kūrybiškumo ir laimės santykį vertina kaip svarbų sėkmingos veiklos motyvavimo aspektą. A. Kjerulfo [18] nuomone, darbuotojų laimė yra esminis bendrovių spartaus ir efektyvaus augimo veiksnys dėl trijų svarbiausių priežasčių:

- 1) laimingi žmonės kelia daugiau idėjų,
- 2) laimingi žmonės pasitiki naujomis idėjomis,
- 3) laimingi žmonės sėkmingai įgyvendina naujas idėjas.

Mokslinėje literatūroje pateikiami duomenys, leidžiantys daryti išvadas apie tai, kokią įtaką laimei daro valdymas [26]. 2006 metais 130-yje šalių atlikti tyrimai atskleidžia stiprų viešojo administravimo kokybės ir vidutinės piliečių laimės ryšį. Administravimo techninės kokybės ir laimės koreliacija yra +0,75, o demokratijos kokybės ir laimės koreliacija +0,60, beje, pastaroji pasireiškia tik turtingose valstybėse. Geras valdymas mažina visuomenės nelygybę, kuri neigiamai veikia piliečių laimę.

Į laimę orientuoto valdymo praktinė perspektyva

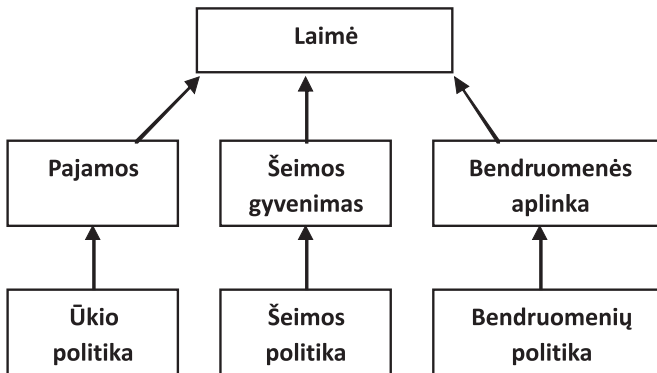
Besiformuojančių naujų pažinimo disciplinų – laimės ekonomikos ir laimės mokslo – išvados bei išvalgos daro pastebimą įtaką viešajai politikai, kuri vis labiau linkusi atsižvelgti į racionalius mokslininkų pasiūlymus. Svarbu pažymėti, kad ekspertai nepataria atsisakyti BVP bei kitų ekonominių pažangos matavimų sistemos. Siūloma ją išplėsti, papildant naujais svarbiais komponentais, t. y. diegti platesnį visuomenės gerovės modelį, kurio bendriausias siekinys – laimė.

5 pav. Pagrindinių laimės ir gerovės elementų sistema

Šaltinis: http://www.dbresearch.com/PROD/DBR_INTERNET_EN-PROD/PROD000000000202587.PDF

Vyriausybėms rekomenduojama peržiūrėti politiką, orientuojant į piliečių laimę visus politikos ciklus bei priemones. Didžiausią dėmesį laimės politikoje patariama sutelkti į šeimą, emocinę visuomenės sveikatą, bendruomenių stiprinimą, užimtumą ir pajamas, gerovės matavimus bei socialinių mokslų plėtrą.

6 pav. Į laimę orientuotos viešosios politikos idealus modelis

Šaltinis: Layard R. Happiness and public policy: A challenge to the profession. *The Economic Journal*, 116 (March), 2006, p. 32

Šiandien ne tik tokie politiniai lyderiai, kaip Prancūzijos prezidentas N. Sarkozy ir Didžiosios Britanijos premjeras D. Cameronas, bet ir nemažai jų pasekėjų visame

pasaulyje siekia reformuoti politiką taip, kad ji būtų veiksmingai orientuota į svarbiausias laimės dimensijas. Permainų proceso katalizatoriaus vaidmenį suvaidino tarptautinė iniciatyva „Beyond GDP“, 2007 m. sukvietsi Europos Komisijos, Europos Parlamento, Romos Klubo, OECD ir WWF (World Wild Found) atstovus tartis, kokie turėtų būti pažangos rodikliai ir kaip juos įtraukti į politinių sprendimų priėmimo procesą [14]. Prasidėjusių diskusijų rezultatu galima laikyti 2009 m. Europos Komisijos komunikatą „BVP ir kiti rodikliai pažangai kintančiame pasaulyje vertinti“, raginantį Europos Sąjungos šalių vyriausybes ir socialinių mokslų tyrėjus pakeisti vykdomas plėtros strategijas, nusistatant ne vien ekonominius prioritetus [9]. 2009 m. paskelbiamos ir N. Sarkozy sukviestos autoritetingos įvairių mokslo sričių specialistų komisijos išvados, žinomos kaip Stigliczo ataskaita [30]. Ataskaitoje pabrėžiama, kad pribrendo metas pažangą pradėti matuoti ne ekonomikos išeišgos, bet visuomenės gerovės rodikliais. Šioje ataskaitoje pateikiamos argumentuotos žinomų ekspertų rekomendacijos naujai politikai.

Prasidėjęs laimės tyrimų ir viešosios politikos bendradarbiavimas intensyvėja. Naujausias pavyzdys – 2011 m. vasario mėn. Otavoje (Kanada) vykusį tarptautinę konferenciją „Laimė kaip viešosios politikos tikslas: ar esame pasirengę?“ [12]. Šiame forume greta bendrų viešosios politikos ir laimės santykio klausimų buvo pristatoma ir analizuojama Kanados valstybės patirtis diegiant nacionalinį laimės indeksą ir įgyvendinant su juo susijusias sveikatos, regionų ir visuomenės santykių vystymo bei kitas nacionalines strategijas.

Europoje laimės politikos lydere laikoma Jungtinė Karalystė [19], kurioje visos pagrindinės politinės partijos svarstė arba tebesvarsto klausimą, kaip viešoji politika gali skatinti visuomenės gerovę darnaus vystymosi požiūriu. Didžiosios Britanijos vyriausybės apsisprendimą rasti naują pažangos kelią atspindi premjero D. Camerono viešai paskelbta pozicija: „Mes turėtume galvoti ne tik apie tai, kaip gerai būtų įdėti pinigų žmonėms į kišenes, bet ir apie tai, kaip gerai būtų žmonių širdis pripildyti džiaugsmo“ [32]. Nauja D. Camerono politika pradėta įgyvendinti 2011 m. Nuo šiol nagrinėjamas visų vyriausybės strategijų, programų ir projektų poveikis žmonių gerovei. Sukurta speciali matavimo rodiklių sistema, kuri bus tobulinama ir integruojama į oficialų laimės indeksą. Nacionalinės statistikos biuras (NSB) kartu su ministro pirmininko patarėjais ėmėsi projektuoti Jungtinės Karalystės nacionalinį laimės indeksą, kuris padėtų įvertinti, ar politika skatina gerovę visais pagrindiniais žmogaus laimės aspektais. NSB paskelbtame projekte numatoma prašyti gyventojus įvertinti savo laimės laipsnį pagal keletą požymių – gerus santykius visuomenėje, sveikatą, dvasinį arba religinį jausmą, pasitenkinimą darbe, gerus draugystės ir giminystės ryšius, įsitraukimą į įdomią veiklą, savanorystę ir kt. [13]

Didžiosios Britanijos vyriausybė skatina mokslininkų ir socialinių partnerių bendradarbiavimą, remia regionų lygmens iniciatyvas. Vienas iš tokios veiklos pavyzdžių – „Vietos gerovės projektas“ (Local Wellbeing Project) [1]. Projekto partneriai – Jaunimo fondas (Young Foundation), Londono Ekonomikos mokyklos profesorius R. Layardas, Ekonominės veiklos pasiekimų centras (Centre for Economic Performance), Tobulėjimo ir vystymosi agentūra (the Improvement and Development

Agency – IDeA) ir Mančesterio miesto taryba. Pagrindiniai įgyvendinamo projekto tikslai:

- iširti, kaip vietos valdžios veikla gali padidinti žmonių gerovę ir atsparumą (*resilience*),
- įtvirtinti gerovės prioritetą teikiant gyventojams paslaugas ir kartu su vietos bendruomenėmis rengiant strateginius planus,
- sukurti laimės maksimizavimo teikiant paslaugas reprodukuojamą praktiką,
- sukurti vietos lygmeniui tinkamus ir nebrangius gerovės ir atsparumo matavimo metodus.

Bandymus naudoti laimės matavimus viešajame valdyje kai kurie ekonomistai vertina skeptiškai pirmiausia dėl matavimų patikimumo. Yra nuomonių, kad laimė apskritai yra decentralizuotas signalinis mechanizmas, kuris, kaip ir kainos, tam tikru būdu koordinuoja socialinę ekonominę tvarką. Todėl, pagal šį požiūrį, viešasis valdymas turėtų ne politikos priemonėmis koreguoti socialinę nelygybę, bet tobulinti žmonių socialines kompetencijas pasirenkant gyvenimo galimybes [27]. Tačiau, nepaisant esamo kritiško požiūrio ir skepticizmo, vis daugiau politikų savo programose linksta orientuotis į platesnę visuomenės gerovės koncepciją, analizuoti ir perimti atsirandančią laimės politikos praktinę patirtį. Įtikėtina, kad tokius žingsnius skatina dabartinis visuomenės nepasitikėjimas. Pastangos geriau suprasti rinkėjų lūkesčius ir bandyti į juos atsižvelgti daugeliui politinių lyderių šiandien atrodo tinkamas kelias įgyti bei stiprinti piliečių pasitikėjimą.

Išvados

1. Globali šiuolaikinio viešojo valdymo veiksmingumo problema – piliečių nepasitikėjimas valdžia. Nepasitikėjimą skatina didėjantis įgyvendinamos politikos ir visuomenės lūkesčių neatitikimas. Pažangos strategijos iš inercijos lieka pernelyg ekonomizuotos, prioritetas skiriamas ūkio plėtrai, o ne darniam vystymuisi, valdymas orientuotas į ekonominį efektyvumą, o ne į žmones, gerovė kuriama be esminių laimingo gyvenimo komponentų. Šios aplinkybės verčia viešąją politiką dėmesingiau pažvelgti ir į kitas piliečių gerovės sąlygas, tarp jų – sudėtinę žmogaus ir visuomenės gyvenimo dimensiją – laimę, subjektyvų, giliausiai lūkesčius atspindintį gerovės aspektą, kuris negali būti tapatinamas vien su materialiąja gyvenimo kokybe.

2. Laimė mokslinėje literatūroje dažniausiai apibūdinama kaip trokštamas emocinis gėris, o kartu – bendriausias gyvenimo tikslas ir toks gyvenimas, kuriame išsipildo žmogaus lūkesčiai. Svarbiausi teigiami laimės veiksniai – šeima, draugai, finansinis saugumas, sveikata, pasitenkinimą teikiantis darbas, kūrybiška veikla, bendruomenės santykiai, savigarba, sąveikaujantis geras valdymas. Neigiamai laimę veikia nuolatinis nerimas, skyrybos, nedarbas, artimųjų netektis, dideli gerovės kontrastai visuomenėje, nusivylimas valdymo sistema. Nėra vieno svarbiausio laimės veiksnio, bet kiekvienam žmogui gyvenime susiklosto tam tikras lemiantis veiksmų rinkinys, kuriame visada būna svarbūs šeimos ir artimų draugų arba bendruomenės savitarpio santykiai. Laimė didele dalimi priklauso nuo įgimtų žmogaus ypatybių, tačiau labai svarbios yra

socialinės sąlygos ir ypač – paties žmogaus pastangos. Laimingi žmonės yra sveikesni, ilgiau gyvena, turi stipresnius socialinius ryšius, yra savarankiški, atsparūs įvairiems gyvenimo sunkumams, pasižymi veiklos kūrybiškumu ir siekia nuolat tobulėti. Jokių būdų negalima supriešinti materialios gerovės ir kitų laimės veiksnių. Jie sudaro vientisą sistemą – sąlygas individų laimei ir harmoningos visuomenės gerovei.

3. Pasaulyje klostosi moksliniais gerovės tyrimais grindžiama nauja viešojo valdymo ideologija, kurios šalininkų požiūriu, visuomenės pažangos, o kartu ir valdymo esminis tikslas turėtų būti laimė. Vyriausybėms siūloma pakeisti politiką, orientuojant į žmonių laimę visus politikos ciklus bei priemones. Didžiausią dėmesį laimės politikoje patariama sutelkti į šeimą, emocinę visuomenės sveikatą, bendruomenių stiprinimą, užimtumą ir pajamas, gerovės matavimus bei socialinių mokslų plėtrą.

4. Prasidėjusį globalų viešosios politikos persiorientavimą į naują gerovės sampratą paspartino 2007 m. tarptautinė iniciatyva „Beyond GDP“, plačioje ekspertų diskusijoje iškėlusį klausimą, kokie turėtų būti pažangos rodikliai ir kaip juos įtraukti į politinių sprendimų priėmimo procesą.

5. Europos Sąjungos politika skatina ES šalių vyriausybes ir socialinių mokslų tyrėjus papildyti vykdomas plėtros strategijas, nusistatant ne vien ekonominius prioritetus. Svarią pagalbą reformų šalininkams suteikė Prancūzijos prezidento N. Sarkozy sudarytos komisijos ataskaita (Stiglitzo ataskaita), pateikusi konceptualiai pagrįstas rekomendacijas viešajai politikai.

6. Jungtinė Karalystė (premjero D. Camerono politika) labiausiai pažengusi vystant ir diegiant į laimę orientuotos politikos principus. Nauja visuomenės valdymo politika nuo pat pradžios įgyvendinama, derinant visus jos lygmenis, skatinant mokslininkų ir kitų socialinių partnerių bendradarbiavimo iniciatyvas.

Literatūra

1. Bacon N., Brophy M., Mguni N. Mulgan G., Shandro A. The state of happiness. Can public policy shape people's wellbeing and resilience? The Young Foundation. 18 Victoria Park Square. London. ISBN 978-1-905551-12-5. 2010.
2. Bergheim S. Measures of well-being. There is more to it than GDP. Deutsche Bank Research. 2006 september 8. http://www.dbresearch.com/PROD/DBR_INTERNET_EN-PROD/PROD000000000202587.PDF [2010-11-08].
3. Briuselis nori linksmesnio rodiklio nei BVP, 2009. <http://www.delfi.lt/news/economy/business/article.php?id=23964127> [2011-05-18].
4. Diener E., Chan M. Happy People Live Longer: Subjective Well-Being. Contributes to Health and Longevity, 2011. <http://internal.psychology.illinois.edu/~ediener/> [2011-05-18].
5. Easterlin R.A. Income and happiness: towards a unified theory. The Economic Journal, 111 (July). Royal Economic Society, 2001 - 465-484.
6. Education for sustainable development: linking learning and happiness. UNESCO, 2008.
7. Eurobarometer. „Standart Eurobarometer 64: Public Opinion in the European Union“, Brussels: The European Commission, 2005.

8. Gardner H. E. *Creating Minds: An Anatomy of Creativity Seen Through the Lives of Freud, Einstein, Picasso, Stravinsky, Eliot, Graham, and Gandhi*, Basic Books, New York, 1994.
9. GDP and beyond Measuring progress in a changing world COMMUNICATION FROM THE COMMISSION TO THE COUNCIL AND THE EUROPEAN PARLIAMENT Brussels, 20.8.2009COM, 2009.
10. Global Greenhouse Gas Data. <http://www.epa.gov/climatechange/emissions/globalghg.html> [2011-05-11].
11. Gouthro P.A. *Lifelong Learning and the Pursuit of Happiness: Questioning the Agenda for Adult Education*. Mount Saint Vincent University, 2008
12. Happiness as a Goal for Public Policy: Ready for Primetime? <http://www.csls.ca/notes/Note2011-1.pdf> [2011-05-11].
13. Happiness as policy? <http://wearelightbox.co.uk/page/happiness-as-policy/> [2011-08-19].
14. <http://www.beyond-gdp.eu/> [2011-09-15].
15. <http://www.vilmorus.lt/index.php?mact=News,cntnt01,detail,0&cntnt01articleid=2&cntnt01returnid=20> [2011-09-21].
16. <http://db1.stat.gov.lt/statbank/SelectVarVal/saveselections.asp> [2011-09-15].
17. http://worlddatabaseofhappiness.eur.nl/hap_nat/nat_fp.php?cntry=51&name=Lithuania&mode=3 [2011-09-15].
18. Kjerulf A. Happiness is good for business / Happy Hour is 9 to 5 - How to Love Your Job, Love Your Life and Kick Butt at Work. 2007. <http://positivesharing.com/happyhouris9to5/bookhtml/happyhouris9to5overview.html> [2010-08-20].
19. Kroll C. Public policy and happiness. 2010 March. http://lse.academia.edu/ChristianKroll/Papers/159941/Public_policy_and_happiness [2011-08-19].
20. Kuzmickas B. Laimė, asmenybė, vertybės. Monografija. Vilnius: LTU Leidybos centras, 2001.
21. Layard R. *Happiness: Lessons from a new science*. New York: Penguin, 2005.
22. Layard R. Happiness and public policy: A challenge to the profession. *The Economic Journal*, 116 (March), C24-C33.2006.
23. Lyubomirsky S. *The How of Happiness. A New Approach to Getting the Life You Want*. Penguin, 2008.
24. New Economics Foundation. National Accounts of Well-being. Bringing real wealth onto the balance sheet, 2009. [žiūrėta 2010-08-20]. http://www.neweconomics.org/sites/neweconomics.org/files/National_Accounts_of_Well-being_1.pdf [2011-08-19].
25. Noddings N. *Happiness and education*. Cambridge University Press, 2003.
26. Ott C. Government and Happiness in 130 Nations: Good Governance Fosters Higher Level and More Equality of Happiness <http://www.springerlink.com/content/d6n823079478k751/fulltext.pdf> [2011-08-19].
27. Potts J. The use of happiness in society. Policy. Vol. 27. No. 1. 2011. <http://www.cis.org.au/images/stories/policy-magazine/2011-autumn/27-1-11-jason-potts.pdf> [2011-08-19].
28. Raipa A. Šiuolaikinio viešojo valdymo pokyčių kryptys ir tendencijos. *Viešojoji politika ir administravimas*, 2009, Nr. 30, 22–32.
29. Stefansson K. *Getting Ahead of Ourselves / Bradshaw J. [Ed.] Social Security, Happiness and Well-being*. International Studies on Social Security – Volume 14. Antwerp: Intersentia, 2008.

30. Stiglitz Commission Report. Measurement of Economic. Performance and Social Progress. 2009. <http://www.stiglitz-sen-fitoussi.fr/en/index.htm> [2011-05-11].
31. Study: Happiness improves health and lengthens life 3/1/11 | Diana Yates, Life Sciences Editor http://news.illinois.edu/news/11/0301happy_EdDiener.html [2011-05-11].
32. The politics of happiness. http://news.bbc.co.uk/2/hi/programmes/happiness_formula/4809828.stm [2011-05-11].
33. The science of happiness <http://www.mindpowernews.com/ScienceOfHappiness.htm> [2011-05-11].
34. Wilson E.G. Against Happiness: in Praise of Melancholy. Sarah Crichton Books, ISBN: 978-0-374-53166-9, January 2009.
35. World Economic Forum, „Full Survey: Trust in Governments, Corporations and Global Institutions Continues to Decline“, Geneva: WEF, 2005.

Algirdas Monkevičius

Concept of Happiness in Public Policy Ideology and Practice

Abstract

Over the past decade, a tendency to critically evaluate strategies for economic growth and a closer concern for others (not just economic) fundamentally important for both individuals and society demands that determine the quality of life and well-being are becoming increasingly apparent. This article briefly analyzes the global public policy changes and reveals the contours of the new ideology that focuses on – the people’s emotional well-being. The author presents the main characteristics of happiness and key factors that are important for a new approach to policy making. This article aims to discuss the logic of the choice of a broader policy objectives and overview the evolving practice of happiness-oriented policy. Author draws attention to the crucial importance of political leadership and effective cooperation with researchers and other social partners in all levels of public policy.

Algirdas Monkevičius – Mykolo Romerio universiteto Politikos ir vadybos fakulteto dekanas, socialinių mokslų daktaras.

E. paštas: algirdas.m@mruni.eu

Algirdas Monkevičius – Doctor of Social Sciences, is a Dean of faculty of Policy and Management of Mykolas Romeris University.

E-mail: algirdas.m@mruni.eu

Straipsnis įteiktas redakcijai 2011 m. rugsėjo mėn.; recenzuotas; parengtas spaudai 2011 m. gruodžio mėn.